MOZGÓSÍTÁS ÉS KORMÁNYZÁS

MOLNÁR ATTILA KÁROLY

„ámde megjegyezd,
Hogy fölzaklatni s kormányozni más."

Madách Imre: *Az ember tragédiája*

Mint oly sok más esetben, a politika e két potenciálisan ütköző, címben jelzett eleme eltérő forrásból érkezett Európába. A *kormányzás* metaforáját és értelmét az antik görögöktől örököltük.[1] Hogyan lehet az elégedetlenkedésre folyton hajlamos legénységet rávenni, hogy segítsen az állam hajóját a felszínen tartani, megóvni a felborulástól vagy hajótöréstől a változó hullámverés, széljárás és áramlatok közepette. A metafora a pragmatizmusra vonatkozik: a sokféle és változó körülmény, hagyomány, résztvevő figyelembe vételére és az emberek és viszonyaik felszámolhatatlan bonyolultságára. E hagyomány szerint a hajózásnak sosincs vége, nincs hazai kikötő, ahol békésen ki lehetne kötni és a legénység elhagyhatná a hajót, ahogyan Rafael, a hajózástól menekülő hajós tette Utópia szigetén. Ehhez a metaforához a modern kori reformdüh annyit tett hozzá, hogy a feladat még nehezebb, mivel a hajó felszínen tartása közben kell azt folyamatosan átépíteni.[2] A mozgósítás modern fogalmát és problémáit az Ószövetségből örököltük. A zsidókat Mózes, a vezetőjük mozgósította, azaz vette rá a költözésre mint kollektív erőfeszítésre a szabadságnak és bőségnek, azaz a Kánaánnak ígéretével. A *mozgalom* fizikai helyváltoztatást jelentett. Ez a mozgósításmetafora nélkülözhetetlen része lett a modern politikának, mióta a francia forradalomban kialakult az a gyakorlat, hogy a politikai hatalom megszerzésének forrása valamilyen tömegmozgalom. A mozgósítás felszítja, de legalábbis kihasználja az emberi szenvedélyeket, vágyakat, míg a jó kormányzás korlátozza azokat, így vagy úgy. A mozgósítás nem kormányzás, mivel ez utóbbi nemcsak ígéreteket jelent, hanem korlátozásokat, kényszereket, utasításokat, tiltásokat és engedelmességet, míg a mozgósítás lelkesedést, önkéntességet vált ki a megszabadulás, megváltás reményében.

JOBBOLDALI KORMÁNYZÁS, BALOLDALI MOZGÓSÍTÁS

A kétfajta politizálás nem feltétlenül áll szemben, rövid időre meg is szűnhet az ellentétük. Az evilági, politikai megváltást remélők rövid időre talán elfo-

1 Vö. Platón: *Állam* (488a-e); Szophoklész: *Antigoné*; Aiszkhülosz: *Heten Téba ellen*.
2 Bár Otto Neurath híres metaforája a tudásra vonatkozott: „Olyanok vagyunk, mint a tengerészek, akiknek nyílt tengeren kell átépíteniük a hajójukat, és sosem képesek egy újat kezdeni a legaljától kezdve. Ahonnan kivesznek egy gerendát, oda rögvest be kell tenni egy másikat, és a hajó többi részét támaszként fel felhasználniuk. Ily módon a régi gerendákat és uszadékfákat felhasználva a hajó teljesen új alakot ölthet, de csak fokozatos újjáépítés révén." (Otto Neurath: *Anti-Spengler = Empirism and Sociology*. szerk. Marie Neurath – Robert S. Cohen, D. Reidl Publishing Company, Dordrecht–Boston, 1973. 199.)

Fejétől bűzlik – A ledöntött Sztálin-szobor feje a Nagykörút és a Rákóczi út kereszteződésében, 1956. október 24.
(Terror Háza Múzeum, Tomecskó Frigyes felvétele)

gadják a korlátozásokat, de az aranyborjú történetéből is tudjuk, hogy gyorsan visszavágynak az egyiptomi húsosfazekakhoz, és ilyenkor a politikai megváltást ígérők rendre terrorhoz folyamodnak. Másrészt, a parlamentáris demokráciák létrejötte a rendszeresen megtartott választásokkal rendszeressé tette a mozgósítást is. A demokrácia népét folyamatosan mozgósítják valamiért vagy valaki ellen, így folyamatosan a megszabadulás reményéből eredő lelkesültség állapotában élnek. Ez pedig a baloldal terepe. A szüntelenül lelkesített, a felpiszkált ambícióitól zaklatott demokrácia leírása Tocqueville, majd Le Bon óta a modern demokrácia népe leírásainak visszatérő eleme.

A mozgósításon alapuló hatalomszerzés története – az elmúlt pár évtizedet leszámítva – a baloldal nyomulásának története, sikeres hatalomszerzéseinek története. Nem pusztán hatalmat tudott szerezni, de vagy hatalomból vagy azon kívülről sok mindent meg is változtatott. És ha nem is érte el sosem a politikai megváltást, újra és újra fel tudta kelteni és ki tudta használni a világ nyűgjeitől való megszabadulás reményét. (A baloldal programjának kívülről való megvalósítása elsősorban az 1945 után jobbközépnek nevezett pártokat jellemezte, melyek az „amit nem tudsz feltartóztatni, annak állj az élére" vagy „ki kell fogni a szelet a vitorlájukból" indoklással lényegében a baloldali programot hajtották végre. A politikai elitet nevelő intézmények növekvő baloldali uralma miatt a jobbközépnek nevezett politikusok el sem tudnak képzelni más politikai cselekvést, mint baloldalit, hiszen fogalmaikat, problémáikat, az elképzelhető és lehetséges eszközök körét a baloldali tanítóktól tanulták. A mai balról uralt politikai közgondolkodás minden olyan próbálkozást, amely e balos változtatások visszafordítását célozza, a mai napig megvetéssel és mély undorral diszkreditál és tol ki az elfogadható politikai cselekvés köréből. Ilyesmire még gondolni sem szabad – az elvárt és idealizált „kritikai gondolkodás" a létező világ baloldali megváltoztatását jelenti csak, és semmiképpen sem a balos gondolkodás kritikáját.)

a kormányzás ellentétes a baloldali mozgósítással

A baloldal mozgósítási előnye elsősorban abból az ígéretéből eredt, hogy „holnapra megforgatják az egész világot". Nem a változás, hanem a változtatás szándéka volt e gondolkodás központi eleme, aminek azért lehetett olyan nagy a mozgósító ereje, mivel a *conditio humana* és a velejáró kielégületlenségek felszámolását ígérte. Ezt nevezik a mai napig emancipációnak – az embert emancipálnák az emberi állapot rémségei, a többi emberrel való együttélés terhei alól, amely emancipációs kísérletek gyakran még nagyobb rémségeket eredményeztek: biztos kikötő helyett hajótöréseket. A jobboldal az ezekre adott reakciókból profitálhatott.

A kormányzás pont ellentétes a baloldali mozgósítással, hiszen a korlátozások, kényszerítések szükségességét és prudens alkalmazását jelenti, szemben az emberi lét nyűgjei alóli emancipáció különféle mozgósító ígéreteivel. A kormányzás az, amivel rá lehet venni a matrózokat az együttműködésre, de nem a lefizetésükkel vagy a megfélemlítésükkel, és nem is a vágyaik felkorbácsolásával. A kormányzás nemcsak korlátozó, de korlátozott tevékenység is, szemben a mozgósításból fakadó politikával. A mozgósítók azt ígérik, hogy arra használják a hatalmukat, hogy a látomásaik vagy nagyszerű értelmük alapján tökéletessé formálják az embert. Azonban az ilyen társadalom-mérnökösködésnek – amellett, hogy az emberek még sosem lettek tökéletesek – mindig vannak szándékolatlanul kellemetlen következményeik is. Ezzel szemben jelent a kormányzás nem feltétlenül erkölcsi, gyakrabban inkább prudenciális okokból önkorlátozást.

A hatékony kormányzás sikere nem valamilyen kikötő megtalálása, azaz, nem valamilyen dogma, „érték" szolgálata, hanem a hajó megóvása a felborulástól, azaz a megfelelés sokféle elvárásnak, a pluralizmus elfogadása, vagyis a kormányzás a sokféle, egymással gyakran ütköző elvárások összeegyeztetése, többé-kevésbé koherens módon. A koherens cselekvés nem középút, és mindig sérül valamilyen elvárás. Azaz, valamilyen elvárást mindig számon lehet kérni a kormányostól, aminek nem felel meg teljesen, vagy nem eléggé. De azért, mert nem tudja lecsillapítani a vihart, ahogy Morus írta, a felelős kormányos még

nem hagyhatja el a hajót; azért, mert nem tud minden elvárást kielégíteni, a kormányosnak vállalnia kell a kisebbik rossz döntését: a tökéletlenséget.

Fontos, de most mellékes körülmény, hogy az emancipátorok módszeresen támadták, gyengítették, felszámolták azokat a társas jelenségeket (vallást, egyházat, családot és hasonlókat), amelyek a kielégületlenségből eredő feszültségeket tompították, elviselhetővé és ezzel a kormányzást lehetővé tették. A kereszténységben fontos erényeket, mint a hódolatot, szolgálatot, hivatást, lemondást, engedelmességet, barátságot, hűséget, szerénységet folyamatosan teszi nevetségessé, sőt gyűlöletessé a modern világ. A nép egyre inkább ópiumai, fájdalomcsillapító szerei nélkül maradt a politikai modernitásban, egyre kevésbé viseli el a *conditio humana* terhét, még akkor is, ha a létező a világ éppenséggel a „nép felvilágosult barátai" korábbi divathullámainak terméke.

Menetrend – Giuseppe Pellizza da Volpedo *A negyedik rend* (1901) című festménye *(Wikimedia Commons)*

A jobboldal mozgósítási hátránya a keresztény szemléletéből eredt, amely az evilági megváltást eretnekségnek vagy pogányságnak tartja, így az összes politikai vallást a liberalizmustól a szocializmusig, a nácizmustól a bolsevizmusig és így tovább.[3] A kereszténység szerint nem csupán az ember önmegváltása lehetetlen, és ezért a világ nyűgjeit, fájdalmait, nehézségeit el kell viselni, de az ember sárkányfogvetemény, ezért az áteredő bűnből eredő lázongó természete miatt korlátozni kell. A modernitás máig hódító gondolata ezzel szemben a vágyak és kívánságok teljes kielégíthetősége, a frusztrációmentes élet, amihez csak a világot kell újraalkotni.

A keresztény tanítás nem a fájdalom-, probléma- és erőfeszítésmentes életre törekvés volt, hanem az, hogy próbájon meg mindenki az ellenséges környezetben erényesen élni (Jób könyvének tanítása az, hogy a teremtés felfoghatatlan az ember számára; felfoghatatlan, hogy miért engedi meg az Isten a rossz létezését, de ez még nem indok a lázadásra). A környezet barátságtalan volta miatt

3 Vö. Eric Voegelin: *Új politikatudomány*. ford. Dippold Ádám, NKE MTKI, Bp. 2014.

számítanak a választások, döntések, mivel a döntéseknek következményeik vannak. A keresztény vallás nem a vágyak kielégítésének eszköze (volt). A világot adottnak tekinti, aminek nem az egyéni vágyak kielégítése a célja. Pontosan ellenkezőleg: az én behódolását igényelte. A keresztény embernek magával kell megküzdenie, a saját gyengeségeit, bűneit hibáztatnia. Az emberi élet ilyen módon, fájdalom, a *conditio humana* része. Félelem, fájdalom, szomorúság, csalódottság, veszteség és lemondás – mind kitörölhetetlenek.

A sikeres mozgósítás mindig megnevezi nem csupán a Kánaánt, hanem a rossz forrását is, a fáraót (az elmúlt két évszázadban ez a Katolikus Egyház, monarchia, arisztokrácia, burzsoázia, birodalom, nemzet, kulákok stb. voltak), akiről vagy amiről elhihető, hogy az emberi élet összes nyűgjének, gondjának és bajának a forrása. Ezekkel szemben nemcsak szabad, de erkölcsi kötelesség is a lázadás, akit vagy amit lehet és kell is gyűlölni, és aki vagy ami nélkül majd a szabad emberek boldog, szeretetteljes világa létrejöhet. A mozgósító toposznak nemcsak az esetleg elért kollektív cselekvés a hozadéka, hanem a jó ügy szolgálatából eredő erkölcsi magabiztosság, önbizalom is, valamint az, hogy minden egyes további megtapasztalt gond vagy nehézség igazolja az elnyomó létét és a kötelező harcot ellene. Minden sikeres mozgósítás tartalmaz egy meghatározó negatív elemet: valaki vagy valami ellen irányul, és az így kiváltott haragért és gyűlöletért sem a mozgósító, hanem a megnevezett fáraó a felelős. A harag felkeltése az első lépés, és azután a kollektív cselekvés hivatott kiélni a haragot. Lincselni jó.

Mivel a modern kor demokráciáiban négy- vagy ötévenként mozgósítani kell a választások miatt, ezért folyamatosan újból és újból meg kell nevezni egy hihető fáraót. Viszont míg Mózes kivezette a népét Egyiptomból, a mai demokraták sehová sem akarnak kivonulni, a környezetüket akarják átalakítani, ezért a gonoszt belül kell megtalálniuk. Ezért a választások a folyamatos mozgósítást és annak erkölcsi, érzelmi és mentális következményeit hozzák magukkal, ami miatt is a demokráciák civakodó csoportocskák halmazává hullanak szét. A modern demokráciában egyszerre van jelen a gondolkodásban a relativizmus és a legdurvább erkölcsi-politikai manicheizmus.

Az abszolutizmus a politikai békét zavaró és kibékíthetetlen – egykor vallási – igazságosságigényeket a magánéletbe szorította, a liberális demokrácia ezért is tudott működni sokáig. Azonban a szociális ígéretek, a gazdasági egyenlőség teljesíthetetlenségének napfényre kerülése után egyre erősebb hangsúlyt kaptak a „morális egyenlőségre" vonatozó ígéretek, a különféle igazságosságigények. 1968 öröksége, hogy a „személyes politikai – a magán közügy" – ettől fogva a demokráciák egyre inkább a kibékíthetetlen erkölcsi harcok terepei lettek. (A kialakult hiperpluralizmusban az elit megpróbál valamilyen metaerkölcsöt megfogalmazni, mint például a semlegesség, tolerancia, multikulturalizmus stb., amely felette áll ezeknek a kibékíthetetlen morális ellentéteknek, és amely révén ez a morálisan szabdalt világ menedzselhető a morális konfliktusok felett álló elit által.)

Minden politikailag jelentős csoport valamilyen igazságosságigényt fogalmazott meg, hogy mozgósítani tudjon a létező társas világ ellen, amely *per definitionem* erkölcstelen, igazságtalan. A demokrácia az erkölcsi harcok – ezt nevezik *Kulturkampf*nak – világa lett, amelyben különösen nagy szerepet kapott az erkölcsi magabiztosság, az ügy *jó* volta, legyen az antirasszizmus, környezetvédelem vagy bármi, aminek a nevében a létező világ elítélhető és átalakítása kikövetelhető. Míg Marx és általában a szocialisták egykor racionálisan igyekeztek megmagyarázni a világ problémáit, a mai felszabadító mozgalmak esetében elegendő magyarázat a felszabadítandók szubjektív rossz érzése, frusztrációja. Az érzelmileg korrekt világban mindenki fel lenne szabadítva mindenki más érzelmi mikroaggressziója alól. Mindenki szeretve lenne. Arra hivatkozni, hogy mi vagyunk a többség és népfelség van, hosszú távon értelmetlen, erkölcsi magabiztosságot nem ad. Márpedig a viták világában, és bizony abban élünk, az emberek igénylik az erkölcsi magabiztosságot. A demokrata farizeus, míg az európai demokráciákból kiszorított keresztény hagyomány folytonosan figyelmeztet az önhittség veszélyére. Ezért létezik a baloldal erkölcsi magabiztossága, az ügye és tettei jóságába vetett hite pedig – szerinte – felette áll a jobboldalénak.

A szabadságnak nevezett korlátozás-, kényszer- és uralommentességet, az egyenlőségnek nevezett irigységet és ambíciót igénylik a baloldaliak, a konzervatívok pedig mindig azt hangsúlyozták, hogy ezeket szelidíteni, mérsékelni vagy korlátozni kell a békés élet érdekében. A kormányzás jobban megy a konzervatívoknak és realistáknak, mivel a korlátozások megszüntethetetlen szükségszerűségéből indulnak ki: az emberek konfliktusos lények, a béke közöttük való megteremtése kényszerítő hatalmat igényel, ami a szabadság korlátozásával jár.

A kereszténységbe gyökerezettsége miatt a jobboldal mozgósítási képessége gyengébb, és sokkal inkább a jó kormányzást hangsúlyozza, mint a mozgósítást. Ugyanis a keresztény hagyomány szerint (leszámítva az eretnek irányzatokat) az ember nem képes megváltani önmagát. Jellemzően jobban is kormányoz, mint a baloldal, amely kormányzás helyett folyton el akar érni valamiféle Kánaánt, de legalábbis úgy hiszi, hogy ez lehetséges és kívánatos. A jobboldal mozgósítási sikerei leginkább ellenfele kormányzási kudarcaiból eredtek, akkor tud mozgósítani, amikor a pocsék baloldali kormányzás következményeként ideiglenesen csökken a megígért Kánaánba vetett hit. Mivel nincs jobboldali vagy konzervatív utópia, hiszen nem ígérik, hogy az emberi élet nyűgje alapvetően és mindenki számára megszüntethető, ezért mozgósító erejük is korlátozott. Az elmúlt két évszázadban a jobboldalnak is voltak sikeres mozgósításai, de ezek vagy a baloldali kormányzás töketlenségének és/vagy rémségeinek köszönhetők (Magyarországon 1990 és 2010 között), vagy a baloldali ígéretek megvalósításának megakadályozását célozták (Magyarország 1945 és 1947 között), vagy a baloldali program lassú átvételének eredményei voltak (az európai néppártok 1945 után), máskor pedig az emancipatórikus politikai nyelv átvételének köszönheti mozgósítási sikereit.

a demokráciák egyre inkább a kibékíthetetlen erkölcsi harcok terepei lettek

MOZGÓSÍTÁS 1989 UTÁN

A jóléti állammal szembeni elégedetlenség eredményezte a Thatcher- és Reagan-féle lázadást. Az 1989-es gazdasági válság a KGST-országokban, majd 1991-ben a Szovjetunió összeomlása szertefoszlatta a szocializmus híveinek reményeit. Kiderült, a gazdasági egyenlősítés, újraelosztás, a magántulajdon felszámolása ellentétes azzal, amit a demokraták elvártak: a folyamatos gazdasági növekedéssel. Mind a nyugati, mind a közép- és kelet-európai változás azt mutatta, hogy a gazdasági egyenlőség helyett az európai tömegtársadalmak többre értékelik a folyamatos bővülést vagy annak lehetőségét. Az 1989 körül csúcsra jutott szabadpiacpárti gondolkodás nem ígért egyenlőséget, sem biztonságot, de ígért növekedést. (Miután a baloldal sikeresen számolja fel a frusztrációkat enyhítő vagy ellentételező társadalmi elemeket, ezeket a jobbos kormányzatok sem tudják visszaépíteni. Kormányzati sikerességük ma nagyrészt annak köszönhető, hogy inkább képesek gazdasági növekedést eredményező politikát folytatni, ami sokakat kecsegtet vágyai kielégítésével belátható időn belül.)

Az 1990 körüli és azutáni baloldali irodalmon látszik a tanácstalanság. Sem a szocializmus győzelme, de még a két rendszer összefejlődése sem tűnik valószínűnek. Ráadásul a keményvonalas ázsiai kommunista pártok (Észak-Korea kivételével) a politikai hatalom megtartása mellett a legszabadabb kapitalizmus felé nyitottak, élen a hatvannyolcasok egykori bezzegországával: Kínával. A baloldal tehát mozgósítási problémákkal küzd jó ideje, ami 1789-től nagyjából 1989-ig ismeretlen volt számára. A kommunista pártok egzotikus furcsaságok lettek, a szocialista pártok zöme hanyatlik, és a baloldal – bár még mindig uralja Nyugat-Európát – kis pártokra forgácsolódott szét a sötétzöldektől a fekete-vörösökig.

A „nincs mivel” mellett a mai baloldal másik problémája az, hogy „nincs kit” mozgósítani. A baloldal mozgósítási hátrányba került 1989 után, eltűnt az ígért Kánaán, és azóta azt keresik, mi lehetne a következő a szocializmus után:

Kormányfő – Gróf Bethlen István miniszterelnök Genfben, 1926 *(Wikimedia Commons / Bundesarchiv)*

a demokrácia valamelyik változata, a multikulti, a feminizmus, a posztmodern karnevál vagy A zöld erkölcs? A munkásosztály eltűnése[4] a ’70-es évek óta a marxista szociológusok témája. Bár örülniük kellene a marxistáknak, hogy megszűnt a kizsákmányoltak osztálya, ám a választási eredményekre nézve elszomorodtak. Azóta zajlik a tömeges szavazóimport, hogy legyen kit moz-

4 Barry Hindess: *The Decline of Working Class Politics*. MacGibbon & Kee, London, 1971.; E. M. Wood: *The Retreat from Class* [1986] Verso, New York, 1998.; André Gorz: *Farewell to the Working Class. An Essay on Post-Industrial Socialism*. South End Press, Boston, 1980.; Jefferson R. Cowie: *Stayin Alive. The 1970s and the Last Days of the Working Class*. New Press, New York, 2010.

gósítani és legyen kire hivatkozva követelni a baloldali változtatásokat, aminek feltétele a hatalomra juttatásuk.

1945 után a kontinensen a baloldal megkapta azt a kiváltságot, hogy eldönthesse, milyen témák lehetnek a közéletben, és azt kik képviseljék. Ez a kiváltság azonban megszűnt 1989 után Közép-Európában, harcolnak is a visszszaszerzéséért. Azonban ilyen összeomlás nem történt Nyugat-Európában, ott még rendelkeznek ezzel a kiváltsággal. Ezért zajlik *Kulturkampf* az EU nyugati és keleti fele között.

A hagyományos baloldali identitás kínja és mozgósítás nehézsége jól látszott Magyarországon 1990 után: miután megbukott saját tehetetlensége folytán a szocializmus, a korábbi önigazolása (a szocializmusban nagyobb a gazdasági-technikai fejlődés és növekedés, mint az azt gátló kapitalizmusban, a szocializmus történelmi szükségszerűség) pedig nevetségessé vált, a szocializmus nem gazdasági, hanem erkölcsi igazolásaként felértékelődött a Horthy-kor antiszemitizmusa és a holokauszt, ami alapján a Rákosi- és Kádár-kor védhetőnek tűnt, de immár nem a korábbi szocialista érvekkel, mint kizsákmányolás, történelmi szükségszerűség (a termelőeszközök fejlődéséből következő szocializmus). A magabiztos Rákosi- és Kádár-korban alig esett szó a Holokausztról, mivel a szocializmus történelmi nagyszerűsége, szükségszerűsége, gazdasági és erkölcsi felsőbbrendűsége megkérdőjelezhetetlen és lehengerlő ígéret volt. Az instrumentalizált anti-antiszemitizmus lett a baloldal legfőbb politikai fegyvere vetélytársaival szemben, mivel a szocialista privatizáció és a szárba szökkenő baloldaliak kapitalizmusa idején értelmetlen lett volna annak megkísérlése, hogy a Rákosi- és Kádár-kort, főleg annak elitjét a Horthy-kor kapitalista kizsákmányolásával igazolják.

2010 után Magyarországon a baloldali ellenzék nem a szocialistáktól korábban megszokott kritikát hangsúlyozta, nem a kapitalizmus igazságtalanságait bírálta, hanem teljes egészében átvette a liberális retorikát, és a szabadságot siratja, a „szocializmust" jelszóként felváltó „demokráciát" idealizálja, és csak elvétve említ gazdasági vagy szociális ígéreteket.

Bár a baloldal egalitárius ígérete öröknek tűnik, korábbi mozgósítási előnye nagyrészt ebből eredt, a szocializmus bukása után ez elsősorban „kulturálisnak" vagy „erkölcsinek" nevezett egalitarizmus, ami elsősorban a személyközi viszonyok (férfi–nő, felnőtt–gyerek, LMBTQ–mindenki más stb.) átalakítását célozza az „elismerés" jelszava alatt. A baloldal legnagyobb ünnepén, a Pride-on nincs szó szociális követelésekről, alig vannak jelen a szakszervezetek. Azonban a korábbi szocialista utópia bukásával nincs más, újabb hasonlóan tömeges mozgósító erejű utópia, azaz remény a baloldalon, csak a frusztráció, amit sem tompítani, sem ellentételezni nem tud a politikai posztmodern.

A sikeres mozgósítás, ha rövid időre is, de valamekkora összhangot teremt és elhalványítja a különbségeket, még akkor is, ha a sokféleség, eltérés nevében csinálja, mint a mai baloldal. A nemzeti egység, osztálybéke, összefogás ennek a leírása és a felszólítás. A „sokféleség" színe előtt természetesen minden sikeres mozgósítást lehet vádolni intoleranciával, a különbözés, egyéniség és a hasonló mai kultikus jelszavak megsértésével. Ha pedig a sikeres mozgósítás tartós, akkor a „többség diktatúrájának" nevezik azok, akikkel szemben a mozgósítás zajlik.

A sikeres mozgósítások a szabadságot ígérik megszerezni vagy megtartani valakivel szemben. A magyar vagy talán általános posztszocialista sajátosság az, hogy a jobboldal a nemzet szabadsága védelmét, a nemzet elismerését ígéri (Fukuyama a szocialista bábállamok összeomlását a nemzeti elismerés igényével magyarázta), a baloldal viszont az egyéni életmód szabadságát ígéri a társadalom valamiért azt fenyegető, intoleráns, előítéletes, rasszista stb. részével szemben, akik a múlt rabjai.

A nemzeti mozgósítás a külfölddel, idegenekkel áll szemben, az életmódszabadság hirdetői a saját társadalmukon belül látják a veszélyeket, és a saját társas világukat osztják meg, s kívánják egyik felét legyőzni. Mégis, a mai baloldalon uralkodó politikai szentimentalizmusban az előbbit nevezik megosztónak, gyűlölködőnek, és nem az utóbbit.

KONZERVATÍV KORMÁNYZÁS

A jobboldaliak vagy konzervatívok célja jellemzően az, hogy a hajót megvédjék a felborulástól, a sokféle politikai igényt összeegyeztessék, miközben valószínűleg egyiket sem elégítik ki teljesen. A baloldaliak vagy haladárok célja mindig valamilyen átalakítás: az embereké, a viszonyaiké, az intézményeké, szokásoké. Utóbbiak csak akkor érzik hatalmukat, ha átalakítani tudnak, és jellemzően valamilyen felszabadítandó csoport – nagyon sokáig a munkások, ma jellemzően a posztmodern kisebbségek – nyomorúságos helyzetére hivatkozva igényelnek erkölcsi és/vagy történelmi felhatalmazást.

Általánosságban elmondható, hogy a megszabadulás ígéretével való mozgósítás inkább a baloldali – liberális és szocialista mutációk – politika erőssége, a kormányzás – a kényszer, frusztráció prudens alkalmazása – pedig inkább a jobboldalé. A jobboldali vagy konzervatív mentalitás hangsúlyozza, hogy lehetetlen megszabadulni a *conditio humana*tól (a velejáró esetlegességtől, frusztrációtól, gondoktól), és ezért az ezt elviselhető intézményeket és gyakorlatokat (mint a vallás, egyház, barátság, család) értékeli, szemben a megszabadulást ígérő baloldali „elméleteknek" nevezett víziókkal.

A konzervatív vagy jobboldali kormányok mozgósítási hátránya kormányzási előny. Nem ígérnek csodákat. Az utópizmussal szemben a jobboldali és konzervatív kormányok pragmatikusak. Ez a legfőbb elvárás a jobboldali kormányzással szemben: ne borítsa fel az állam hajóját valamilyen nagyszerű terv elérése reményében. Ne kergessen hiú, utópikus reményeket. A második elvárás az, hogy akadályozzon meg mindenkit, aki az emberek életével játszana, kísérletezne valamilyen tetszetős eszmény elérése érdekében. A kormányzás utópiák űzése helyett a keletkező problémák kezelése, vállalva sok rosszat is a még rosszabb elkerülése érdekében, a társadalom-mérnökösködés és adminisztrálás helyett valós emberek ösztönzése, támogatása és még gyakrabban korlátozása. Burke szavaival: „Azért, amit tettem, fele annyi elismerést se várok, mint azért, hogy megakadályoztam azt, amit mások tettek volna."[5] Ez azt is jelenti, hogy problémás, ha – elsősorban a balra csúszott politikai centrumú országokban – jobboldali vagy konzervatív kormányok támogatnak opportunista megfontolásokból balos projekteket, mint a melegházasság, a multikulti és más hasonlók. Mi értelme a jobboldalnak, ha kormányon ugyanazt teszi, mint a baloldal?

> **a konzervatívok elvárása az erős kormányzat**

A konzervatívok harmadik elvárása az erős kormányzat. Nem a nagy (ami alatt elsősorban a jóléti államot értik), és nem is a kicsi (ami alatt elsősorban a gyengét értik.) A kormányzat hatókörét azon gyakorlati problémák köre húzza meg, amelyek megoldását a konzervatív szavazók a kormányzattól várják. (Általában a problémák e köre szűkebb, mint az a kör, amely problémák megoldását a baloldali szavazók a politikától és kormányzattól várják. Ez utóbbi kör gyakorlatilag az élet egészét felöleli, beleértve a politika és a kormányzás felszámolást is.) Ebben az értelemben a konzervatív kormányzás hobbesiánus: az embereket egymástól kell megvédeni, és mivel az ember a problémák forrása, csak egy erős külső ítélőszék tudja rákényszeríteni arra, hogy békében éljen a többiekkel.

Az erős kormányzat nem csak a hobbesiánus megfontolások miatt lett konzervatív vagy jobboldali elvárás a baloldali mozgalmak evilági megváltást célzó és hajóroncsokat eredményező ígéreteivel szemben. Az erős kormányzat elvárása a nemzeti érdek, a politikai közösség érdekvédelme miatt is hangsúlyos. Szomszédok, nagyhatalmak és nemkormányzati szereplők (nemzetközi NGO-k, gazdasági csoportok, bűnözők) nem érdekeltek az erős kormányzat létében, és mindig találnak helyi csoportokat, oligarchákat, akik érdekeit sérti az adott kormányzás, ezért mindig mozgósíthatók a kormányzat – azaz végső soron a korlátozások – gyengítésére. Az elmúlt két évszázad töméntelen meny-

5 Edmund Burke: *Fellebbezés az újaktól a régi whigekhez és más írások*. ford. Katona László, Századvég, Bp. 2019. 270.

nyiségű ideológiát szolgáltatott a kormányzat gyengítésére, mint a nemzetek létezésének tagadása, a nemzetek káros voltának taglalása, a gazdasági, történelmi és környezeti szükségszerűségek, az emberi jogok, a civil társadalom, a radikális demokrácia stb. Mindezek mögött Thoreau *bon mot*-ja húzódik meg: „Az a kormányzat a legjobb, amelyik nem kormányoz."[6]

A negyedik konzervatív elvárás a kormányzattal szemben az életmód védelme a kapukon belüli és a kívülről érkező barbárok koalíciójával szemben. A reformációval jelent meg az európai politikában az, hogy az egyes kormányzatok a saját vallási elképzeléseiket támogatták olyan országokban, ahol a helyi hagyományok, viszonyok miatt más vallási irányzat volt az uralkodó. Ez kapott politikai színt a francia forradalomban: a vallás exportját felváltotta a forradalmi ideológia exportja, ami emberek életmódját, intézményeit és viszonyait igyekezett megváltoztatni, mégpedig kívülről. Viszonylag gyorsan kiderült, hogy a mozgalmárok és ideológiájuk exportja alkalmas a kormányzatok gyengítésére. Lenin Oroszországba küldése, majd a kommunista pártok működése szerte Európában 1920 után és a sort máig lehetne folytatni – mind-mind a nemzetközi politika egy új eszközét mutatta meg. Az ideológiaexport, bár geopolitikai célokat szolgál, átalakítja a helyi társadalom kultúráját, életmódját, szokásait, viszonyait, amely átalakításból származik a 20. században létrejött társadalmi csoport, az „értelmiség" jövedelme és presztízse. Így mindig kapható egy-egy ideológiai *proxy*-háborúra.

a nyugati baloldal a posztmodern felé fordult

Az ideológiaexport tehát réges-régi, a geopolitikai csatákban széles körben alkalmazott módszer. A baloldal viszonya azonban az európai kultúrához megváltozott. A szocialista mozgalom – némely avantgárd sajátosságot leszámítva – az európai kultúrát kívánta hozzáférhetővé és elérhetővé tenni a munkások és szegények számára. Ezért osztogattak olcsó opera- és koncertjegyeket és adták ki fillérekért az európai klasszikus irodalmat. Budapest 1956-os megszállása, majd 1968 után, amikor a Francia Kommunista Párt nem csatlakozott a párizsi sztrájkhoz, a nyugati baloldal szakított a szocializmussal, egyre inkább a posztmodern felé fordult, az európai kultúrát immár lerombolni akarta, semmit vagy keveset törődve a kapitalizmussal és kizsákmányolással, s nem pedig szétteríteni a munkások és szegények közt, mint a korábbi „baloldali konzervatívok".[7] Ez először a legélesebben az amerikai kánonháborúban vált láthatóvá, amikor az európai kultúra nagy részét a multikulti nevében kidobták kultúrán kívüli, politikai megfontolások miatt.[8]

A mai posztmodern baloldal logikusan kultúraellenes, ha a hatalom hozza létre és tartja fenn a kultúrát, illetve a kultúra segíti a hatalom létezését. A cél pedig a hatalommentes élet. (A másik lehetőség, de ettől irtóznak, annak elismerése, hogy a multikulti és a posztmodern is egy rezsim, amelynek a kultúrája segít fenntartani valakik hatalmát, s amely kultúrát valamilyen hatalom segített létrejönni és fennmaradni.)

Az erős kormányzat által védett nemzeti érdek része az is, hogy minden nép élhesse azt az életet, élhessen olyan viszonyok közt, amit maga alakított ki tapasztalatai alapján, amit megszokott, és amit a többsége élvez. Az erős kormányzat nem szükségszerűen csak jobboldali elvárás, de a nemzeti érdek védelme hagyományosan idegen a külső segítségben bízó magyarországi baloldaltól. Egyetlen válasza a nemzeti érdek problémára a létezésének tagadása: sem magyar nemzet, sem magyar nemzeti érdek nincs, ez csak a korrupt burzsoázia, ma inkább patriarchális elnyomók népbutító ideológiája, szemben a baloldal által ígért „világszabadsággal". Ezért a *Kulturkampf* témája hagyományosan az, hogy van-e magyar nemzet és van-e sajátos érdeke, ami eltér

6 Henry David Thoreau: *Civil Disobedience* [1849] Mozambook [e-könyv] 2001. 5.

7 A „baloldali konzervatív" azok pejoratív megjelölésére szolgál a mai baloldalon, akik az európai kultúrában látnak valami értékeseket és nem akarják az alapjáig dekonstruálni. (Lásd bővebben: Judith Butler: Left Conservatism II. *Theory and Event*, 1998/2.; Jeremy Moss: Foucault and Left Conservatism. *Foucault Studies*, 2004/december; Christopher L. Connery: Actually Existing Left Conservatism. *boundary 2*, 1999/ősz; Bruce Robbins: Disjoining the Left. Cultural Contradictions of Anticapitalism. *boundary 2*, 1999/ősz.

8 Allan Bloom: *The Closing of the American Mind. How Higher Education Has Failed Democracy and Impoverished the Souls of Today's Students*. Simon&Schuster, New York, 1987.

a „világszabadságtól", esetleg szemben is áll vele. De ha mégis elismerik, hogy van magyar nemzet, annak érdeke szerintük az, ha nem igényel elismerést, nem gondolja, hogy vannak saját érdekei, amelyek sérülhetnek s amiket védeni lenne érdemes. Ha mégis vannak magyarok és vannak magyar érdek, akkor az az, hogy ne legyen. A magyarországi baloldal ezzel mozgósítási hátrányba kerül, ugyanis a nemzeti (csoportos) elismerés igénye – amit a baloldal egyébként megadna minden egyéb vallási, etnikai, életmód és egyéb „kulturális" csoportnak – erős igény. Főleg a posztszocialista országokban, mivel a döntő részük számára a nemzeti elismerés hiánya volt modern nemzeti létük történetének meghatározó élménye.

A baloldal viszolyogva *szuverenistá*nak – ami legalább akkora szitokszó ma, mint a *populista* vagy a *nativista*, esetleg a *ciszhetero* – nevezi az életformát védő, erős kormányzat igényét, eközben számtalan csoportnak követel és ígér elismerést, és ezek szivárványkoalíciójával győzné le a nemzeti elismerést kívánókat. Ahol azonban a nemzeti szabadság elismerése a múltban valamilyen birodalom miatt problematikus volt, ott a politikai hagyomány része ennek igénye és az érzékeny reagálása az esetleges megsértésére. A civilizáló küldetésre hivatkozó gyarmatosítás és a demokráciaexport elutasítása ott jellemző, ahol van politikai hagyomány (csehek, lengyelek, magyarok).

A modern történelem a bukott, kudarcos politikai megváltási kísérletek sora; e tapasztalatokból tanulhatnak a népek, főleg a legnagyobb, egyúttal a legnagyobb tragédiával járó kísérlet, azaz a szocializmus tapasztalataiból. Az a gyanúja az embernek, hogy a történelemtanítás felszámolására tett törekvések a múltat végképp eltörölni vágyók törekvései, akik leginkább a szellemi-politikai elődeik kudarcainak emlékét törölnék el.

1945 után Európában a politikai centrum a baloldalra került. Ez Közép- és Kelet-Európában azért történt, mert a megszálló Szovjetunió baloldali volt s így a bábállamai is. Nyugat-Európában ennél jóval bonyolultabb volt a helyzet. Itt, az Ibériai-félszigetet leszámítva, lényegében csak a Vichy-kormány tekintette magát jobboldalinak vagy konzervatívnak, de az is csak két évig működött. A háború utáni rezsimépítés egyik fontos eleme volt, hogy a szocialista Mussolini és a nemzetiszocialista Hitler pártját jobboldalinak nevezték, és erre hivatkozva a politikai centrumot határozottan balra tolták ezekben az országokban, a jobboldalt vagy konzervatívokat pedig nyíltan diszkreditálhatták. Legalább annyira, mint a szovjet bábállamokban. Nyugat-Európában a jobboldalnak csak akkor volt esélye kormányozni, ha a baloldali ígéretek szükségszerű kudarca kormányozhatatlanságot és híveik kiábrándultságát eredményezte ideiglenesen, de még ekkor is folyamatosan alkalmazkodniuk kellett a baloldal uralta centrumhoz. A fennmaradható jobboldali pártok balra tolódtak.

szembekerültünk a nyugat-európai fősodorral

Azonban az Európában csak szovjet bábállamokként létezni képes szocialista államok összeomlottak 1989-ben, és ezért ezekben az országokban, ahol létezik politikai centrum és a közélet nem pusztán nagyhatalmak játéktere, ott az jobbra tolódott és szembekerült a nyugat-európai fősodorral, amit ez utóbbi nem tud elfogadni: a politikai hagyományokkal rendelkező, ezért kevésbé kívülről manipulálható és gazdaságilag megerősödő közép-európaiaknál probléma van a jogállammal, az emberi jogokkal és a demokráciával általában. Populisták vagy még rosszabbak, talán vért is isznak.

A baloldalon utópia, ígéretek és remény híján marad a negatív kampány a jobboldal kormányzási és mozgósítási előnyével szemben. A nyugati balos politikai centrum és a közép-európai jobboldali politikai centrum ellentéte jól látszik az európai parlamenti választások eredményeiben és a mai nyugat–kelet *Kulturkampf*ban, ami nem pusztán a szokásos geopolitikai viszályok elfedése.

A SIKERES KORMÁNYZÁS VESZÉLYEI

A bukott szocialista kísérlet tapasztalata még eleven Közép-Európában, ezért és az egykori kommunista elit és felsőközéposztály gyengülő újratermelődése miatt jobbra tolódott a politikai centrum, és a jobboldal mozgósítási előnyhöz

„Mérgezett küldemény” – Gaullista tüntetés Párizsban, 1968. május *(Wikimedia Commons)*

jutott. Azonban a sorozatos sikeres mozgósítás és sikeres kormányzás büntetése az emberi minőség romlása. A siker büntetése egyrészt az, hogy vonzza az ambiciózus embereket; és minél tartósabb, minél biztosabbnak vélt a siker, annál inkább vonzza a gátlástalan ambiciózusokat, akik úgy gondolják, következmények nélkül elkövethetnek bármit, hiszen végül is, a sikeres politika képviselői maradnak hatalomban. Másrészt a tartós siker bárkiből kihozhatja a gátlástalanságot, a *hübriszt*, a csalhatatlanság önhittségét. A sikereseket előbb-utóbb eléri a hübrisz, az *arrogancia*. Szemben a haladó gondolkodás képviselőivel, akiknek ez alapsajátossága, ha sikeresek, ha nem, mivel önhittségük forrása a saját megvilágosodottságukba vetett – egykor csak a vallási rajongókra jellemző – hit. A konzervatívokat a keresztény kultúra, az ember esendő voltának hite védi ettől, de a baloldalt a sikeres mozgósító ígérete – miszerint az ember nem esendő, nem szorul rá senkire, erkölcsileg és intellektuálisan tökéletes – nem védi, hanem taszítja az önhittség, hübrisz felé. Ehhez kapcsolódik szorosan a *gátlástalanság*, amikor valaki a csukott ablakon hajítja ki dühében a széket, vagy a puskázó gyereke helyett az őt leleplező tanárt fenyítené meg.

A sikeres konzervatív politika végrehajtóinak elromlása ehhez képest mentális és erkölcsi, viselkedési. A konzervatív kormányzás sikerességének titka a prudencia, a körültekintés, gyakorlatiasság és a dogmák – ma inkább „értékeket” mondanak – feltétel nélküli követésének elutasítása. (A baloldal sajátos kormányzati hátránya a posztszovjet országokban, hogy a kormányzás helyett nem pusztán dogmákat követtek, hanem parancsokat, és a hajózási kudarcokat erőszakkal igyekeztek megoldani.) Mivel a konzervatív gondolkodás egyik sajátossága, hogy nem hisz az ember jóságában, ezért szükségesnek tartja az emberek korlátozását. Nem a felszabadítás, hanem a decens élet a céljuk, szemben a baloldal, a liberálisok és a nietzscheánus posztmodern vagy újjobboldali

tabudöntési vágyakkal. A mértékét vesztett cselekvő üdvözöl minden érvelést, ami a korlátokat rombolja vagy teszi nevetségessé. De amíg a baloldali szavazó ezt várja, addig a konzervatív biztosan nem. A gátlástalanság biztosan nem konzervatív erény – míg a jó modor az –, és főleg nem konzervatív politikai erény, még ha az új jobboldal, az *alt right* vagy a konzervatív forradalmárok időnként úgy is beszélnek, írnak, mintha semmilyen mérce, mérték nem lenne.

Mivel a konzervatívok számításba veszik az áteredő bűn hatásait és emiatt az emberi tudást korlátozottnak és esendőnek tartják, az embereket pedig önszeretőnek és konfliktusra hajlónak, megbízhatatlannak, elviselhetetlennek és állhatatlannak, ezért a ma realistának nevezett gondolkodás felé hajlanak. Azonban e realizmus értelme nem az, hogy felmentsék vele a politikai cselekvőket! A balliberálisok hivalkodó moralizálásának elutasítása nem azért történik, hogy a konzervatívokat immorális viselkedésre vagy gesztusokra buzdítsák, vagy az ilyen tetteiket megvédjék. Pont ellenkezőleg, a konzervatívok realista emberképből eredő következtetése ezzel ellentétes: ha az ember esendő, akkor szükséges elé gátakat szabni, sem az embert általában, sem a politikusokat nem akarja felszabadítani, mivel bármennyire is csábító az ígéret és bármilyen kiváló mozgósító potenciálja van, azért túl sok baj eredhet a felszabadításból. Legyenek csak korlátozva az emberek, erkölcsileg, intézményesen és egyéb módokon. Ez a mértékletesség értelme és nem az esetleges gyávaság igazolása.

A konzervatív másik következtetése a normakimutatás. Mert bár esendőnek látja az embereket, azt is tudja róluk, hogy az ember minden esendősége ellenére elvárja másoktól a normakövetést, és bünteti a normasértőket. Igen, az ember képmutató. De pontosan emiatt az elvárás miatt a demokráciában a konzervatívnak, mint mindenki másnak, „tisztességesnek kell látszania". A demokrácia politikusa képmutató, mivel számít az emberek véleménye.

A politikában és környékén mozgók zömére a legkevésbé sem jellemző a hivatástudat, amiről Max Weber írt. Vannak politikai kisvállalkozók, *start-up*ok – nagyrészük elhal, ezek politikai tetemeivel tele az internet – és vannak politikai nagyvállalatok, sőt nemzetközi cégek is. Nyilván más személyiség vonzódik az egyik vagy a másik típushoz. A sikeres gazdasági vállalkozások esetében ritka a nem személyes és nem nagyon jól megfogható előnyökért, hanem egy személytelen célért végzett tevékenység. Igaz ez a nemzetközi politikai nagyvállalkozásokat a helyi politikai *proxy*-háborúban képviselő kicsi, mozgékony szervezetekre is, amiket ma NGO-nak vagy „civileknek" neveznek.

A sikeres nagyüzemek, a politikai bürokrácia alkatrészei Weber szerint fegyelmezettek, azonban inkább gyávák: de a politikában, csakúgy, mint a háborúban vagy a gazdaságban, a gyávaság nem erény, és belátható időn belül hatékonysági problémákhoz vezet. A politikai bátorság nem igényli, hogy valaki egy szál karddal rohanjon neki a tankoknak, csupán döntéseket igényel, és a döntés következményei *ab ovo* kétesélyesek. Aki nem hoz döntéseket és/vagy nem kezdeményez, azt nem lehet felelősségre vonni az esetleges kudarcokért. A kezdeményezés hiánya, a döntések halogatása miatt a politikai nagyvállalkozások csak nagyon lassan, késve válaszolnak a problémákra, a sok kis gerilla akciójára. Mire eljut a probléma ahhoz, aki mer dönteni, és mire eszébe jut – ha eszébe jut – valami megfelelő megoldás, politikai válasz, addigra a gerilla sikere után már vissza is vonult, és a nagyvállalkozás legfeljebb a tengert korbácsoltathatja meg dühében, mint egykor Xerxész.

Végezetül, olyan *kontraszelekció*s spirál indul el a győzelem másnapján minden politikai csoportban, hogy tapintható az elbutulás. Az alkalmasság helyett a megbízhatóság és/vagy az engedelmesség lesz a fő válogatási kritérium. Előbb-utóbb ez a kontraszelekció eljut a politikai vezetéshez is, és ekkor a vezetők elkezdenek bődületes marhaságokat mondani és tenni. ■